

JÄRELKAJAD

Vaherahulepingut peeti Soomes rängaks, kuigi sõja lõpp oli muidugi kergendus. Soomlased ei teadnud seega, kui palju rängemaid tingimusi valmistati Moskvas ette märtsis-aprillis ning uuesti juunis-juulis 1944. Stalin ei järginud jäika liini, vaid püüdis võtta, mis võtta andis ja natuke pealekauba, alati olenevalt olukorrast. Eespool esitatud materjalide põhjal on raske öelda, kuidas Soome võinuks saada märtsis paremaid rahutingimusi, jaanipäevast rääkimata, kuigi rahu edasilükkumine maksis inimelusid.

Kuidas hindas Stalin oma saavutusi Soomes 1944. aastal? Sellele vastamiseks ei ole otsest allikmaterjali. Stalin himustas rohkemat, aga leppis lõpuks sellega, mida olukorra areng ja kasutatavad ressursid võimaldasid. Tõenäoliselt leidis ta, et ka nende tulemustega on ta saanud Soome oma kontrolli alla. Sama arvati ka läänes, kust Nõukogude luure ilmselt suutis hankida teavet ja isegi dokumente. Siitpeale tuli Soomega ümber käia pikkamööda, samm korraga, arvestades kujunevat olukorda, aga kontrolli alt see riik enam ei pääseks.

Sellele, et Soome pääses kokkuvarisemisest ja okupeerimisest, aitas kaasa kolm peamist tegurit. Esiteks *geograafia*. Kuna Moskva vaatas Saksamaa poole, jäi Soome kõrvale ja eraldi seisvaks. Kui Soome kaudu pääsenuks tankidega Berliini, oleks seda kaudu ka mindud. Sealjuures oli kindel mõju ka Rootsil, kõigepealt juba pelgalt oma olemasoluga, aga mingil määral ka tegevusega.

Teiseks – *ajastus*. Nõukogude Liidu seisukohast olid olulised tegurid lääne dessant ja Poola küsimuse akuutne ajajärk. Soome seisukohast oli kõige kasulikum vastu pidada, kuni Saksamaa oleks jäänud nii nõrgaks, et ei suudaks enam osutada arvestatavat vastupanu. Selline aken oli olemas, aga oleks liialdus rääkida kainelt kaalutletud ajastusest. Tegutseti sundseisus, meelegeites ja nõutuses,

sobitades ühte arvamusi ja kraapides kokku kahanevaid ressursse, ning kõige selle tulemusena oli ajastus suhteliselt õnnestunud.

Kolmandaks *rahvas, sõdurid ja Talvesõda*. Ühiskond oli kaugel täiuslikkusest ja ka demokraatias oli puudujääke, aga enamik rahvast tundis, et maa on kaitsmist väärt. „Jumal armastab vabariike,“ nagu Firenze ajaloolane Guicciardini asja kokku võttis, olgugi et tema ise teenis paavsti.³²² Hoolimata Stalini vastupidisest hinnangust kevadel olid soomlased siiski piisavalt needsamad, kes enne ehk Talvesõjas. Pärast kohtumist Poola eksiilvalitsuse peaministriga Varssavi ülestõusu alguses kurtis Stalin Edenile, et kuna poolakas oli nii kangekaelne ja järeleandmatu, peab temas ilmselt olema soome verd.³²³ Talvesõja-aegne kogemus soomlastega oli veel selgesti meeles.

Õige ajastuse juurde käis seegi, et rahu saabus suuremas osas Soomes tegelikkuses üheksa kuud enne sõja lõppu mujal Euroopas. Oli üheksa kuud otsekui ajutiselt aega vastata olulistele küsimustele ning need lahendused jäid jõusse. Kõige tähtsam oli valimiste korraldamine ja uue valitsuse moodustamine, kuni liitlased olid veel liitlased ning protsessi heaks kiitsid.

Okupeerimise ja sõjategevuse eemalhoidmine riigi tuumik-alast oli tuleviku seisukohast kõige olulisem tegur. Selles suhtes oli Soome ainulaadne riik kogu sõjas osalenud Euroopas. See tähendas riigi ja teiste institutsioonide säilimist ja peaaegu Rootsiga võrreldavat jätkuvust. Churchill kahetses, et Euroopa mandrile jäävad ainult „purustatud riikide killud“ või „abitud rahvad“,³²⁴ aga nende hulka ei loetud Soomet.

322 Francesco Guicciardini, *Cose fiorentine*. „Dio amatore delle repubbliche“.

323 Stalini ja Edeni vestlus 15.10.1944, tsiteerinud Gilbert 1986, 1022 n. 1. Stalin kohtus Mikołaczykiga 03. ja 09.08.1944, teemadeks Varssavi ülestõus ja Poola Viiburi ehk Lwów.

324 F. J. Harbutt, *Yalta 1945* (2010), 332. „A litter of broken states“ (mai 1944); „helpless nations“ (dets 1944).

Viisil, mil Soome rahu sõlmis, oli üks tahtmatu kõrvalmõju teisel pool idapiiri. Seal tärkas 1944. aasta augustis nii-öelda valv-sates ehk öördamisvalmites juhtivates ringkondades mõte saata oma kodukandist Nõukogude Karjalas välja karjalased ja soom-lased, samuti nagu saadeti välja tšetšeenid, Krimmi tatarlased ja paljud teised, kes klassifitseeriti vaenlasega koostööd teinuteks või ebausaldusväärsseteks reeturlikeks rahvusteks. Karjalas tegelesid asjaga mõjuvõimsad jõud, aga ettevõtmine pandi kõrgemalt poolt seisma. Kuna leebus polnud seesugustes asjades Jossif Vissario-novitšile omane ilma pädevate poliitiliste põhjendusteta, siis tuleb neid otsida ja seda tehes komistame Soomele. Karjalaste ära-viimine oleks muutnud vastsed suhted Soomega mõõtnatult pingelisemaks ja ebasõbralikumaks. Talvesõda päästis soome keele Nõukogude Liidus põlu alt ja võimalik, et Jätkusõja tulemus lubas karjalastel jääda oma kodukanti.

Tänu viisile, kuidas rahu saavutati, olid ka tsiviilkaotused väike-sed. Kui nimetada mõnele välisriigi ajaloolasele sõjas hukkunud Soome sõdurite hulka (suurusjärgus u 100 000) ja paluda selle põh-jal ära arvata tsiviilkaotused, pakutakse tavaliselt kuuekohalisi arve. Õiget vastust (2000) ei taheta uskuda, sest see on nii erandlik. Sõjas osalenud riikidest jääb ainult Austraalia suhtarvult samasse klassi – surma saanud tsiviilisikute hulk moodustab paar protsenti hukku-nud sõdurite arvust.³²⁵

Igasugune surm on lähedastele tragöödia ja noori soome mehi jäi sõtta palju. Aga siiski on loomulikum, kui sellist sõna sobib kasutada, et sõjas surevad sõdurid. Tänu väikestele tsiviil-kaotustele ei jäänud soome rahva südamesse sellist kibedust,

325 „World War II casualties“, en.m.wikipedia.org. Allikatega varustatud statistika, mis sobib ligikaudse hinnangu aluseks. Mitme riigi kohta käivad andmed on vastuolulised või segased. Elanike arvuga võrreldes olid Soome kogukaotused muidugi palju suuremad (2,4%) kui Austraalia (0,6%).

Kaks Stalinit.

Mälestusaktus kinos Capitol 10.03.1953.

KANSAN ARKISTO / YRJÖ LINTUNEN

Tambovi kriminaalide juhi
tätoveering „Suur kannibal“.

RUSSIAN CRIMINAL TATTOO (VOLUME I)

Rootslaste kaks nägemust soomlastest
Talvesõjas: plakatil rootslasesarnane, fotol
realistlikum pilt. SVENSKA DAGBLADET

Rootsi vabatahtlike kvaliteetaeg lotade
kohviku köögis 11.02.1940. SA-KUVA

Kui Nõukogude saatkond pärast sõja puhkemist lahkus, pöördus luuraja Jelissei Sinitsõni õnn. Talvesõjas ja Tallinna laevale astudes vahtis ta veel rahutult ringi, aga Jätkusõja ajal seisis vaguni kõrval juba fotograaf. SA-KUVA

All: Nõukogude saatkond Bulevardi ja Albertinkatu nurgal on pommitamise ajal leekides, 07.02.1944. SA-KUVA

Rukajärvi vallutanud Soome sõdurid kohtusid Staliniga 11.02.1941.
SA-KUVA / SOT.VIRK. N. OKSANEN

Aleksandara Kollontai nooremana. Albert Engströmi joonistus teosest „Ryssia“ („Venelasi“), 1952. Paremal Eero A. Wuori (hiljem SILINTERI ja MOOSES) Hitleri Some-visitidi ajal 04.06.1942. SA-KUVA

All luuarajad. Vasakult: Aleksandr Fjodorov (Raudhammas), Sergei Koževnikov (Leino vangid), luureülem Aleksandr Sahharovski.

Rahusaun Vuosalmi sillapeal 15.09.1944. SA-KUVA

Järelevalvekomisjoni
saabumine Malmi
lennuväljal 23.09.1944.
Pilooti oli tõesti
põhjust tänada. SA-
KUVA/HEDENSTRÖM

SKA-lepingu 1. aastapäev Helsingis Rautatientoril 06.04.1949. KANSAN ARKISTO

Mikojan kirjutab alla kaubanduslepingule 13.06.1950. Taga paremalt: saadik Savonenkov, Kekkonen, saadik Sundström, asepiiker Toivo Kujala, minister Sakari Tuomioja, minister V. Malõšov. URHO KEKKOSEN ARKISTO

Kekkose tulipunane
propusk Stalini matustele.
URHO KEKKOSEN ARKISTO

Lapsed mahla (või kohvi?) joomas: Stalini sünnipäev Pakilas 1949.
KANSAN ARKISTO

